

DA LI ĆE NESTATI PRAVI PLURALIZAM KOD DNEVNIH NOVINA

Živko Andrevski

Dnevne informativno - političke novine u Republici Makedoniji, kao što je verovatno slučaj i u drugim zemljama koje se nalaze u procesu tranzicije i šire pluralizacije društva, su doživljavale i još doživljavaju buran život na medijskom prostoru države. Jedan prosečan analitički pristup može ponuditi zaključke da su novine doživele stvarni razvoj i uspon, bar što se tiče tiraža štampanih i prodatih uzoraka. I to je tačno. Mada, kada se pristupi temeljnijoj analizi, ocena će biti malo drugačija. Ne suprotna od one da je uspeh postignut, ali mnoge elementi moraju biti dovedeni u komparaciju sa potrebama društva i sa procesima i odnosima koji su nastali u delu zemalja u tranzicionom procesu.

Mali pogled na prošlost dnevnih novina

Republika Makedonija je svoj Ustav kao suverene, nezavisne i samostalne države donela u novembru 1991. godine, a stvarnu kontrolu nad teritorijom je ostvarila u martu 1992. godine, kada se sa njene teritorije povukli i poslednji vojnici ondašnje JNA. Prvi pluralistični izbori (za parlament i za skupštine opštine su održane u novembru - decembru 1990. godine). Dakle, na političkom planu je već funkcionisao pluralistički sistem, dok u informaciono - komunikacionom sistemu promene takoreći nije ni bilo. U sferi elektronskih medija je radila ondašnja Radiotelevizija Skoplje, sadašnja Makedonska radiotelevizija, i 29 lokalnih, opštinskih radiostanica, dok u sferi štampanih novina su izazile samo novine iz velikog sistema "Nova Makedonija" - dnevni listovi "Nova Makedonija" i "Večer" na makedonskom jeziku, i "Birlik" na turskom, "Flaka e vlazerimit" na albanskom jeziku (koji su se pojavljivali tri puta tokom jedne nedelje). Statistički gledano novine na makedonskom jeziku imale su dnevni tiraž od oko 50.000 primeraka, a "Birlik" i "Flaka" po oko 1500 po izdanju!

Imajući u vidu svetske standarde o tome koliki je potreban tiraž dnevnih informativno - političkih novina na određenom broju stanovnika, novine nisu uopšte omogućavale normalno informisanje građana o bitnim pitanjima iz zemlje i sveta.

Ali opšti društveni uslovi i sam proces demokratizacije društva je omogućavao (ali i nalagao) pojavu novih dnevnih listova obzirom na činjenicu da su postojeći listovi bili pod velikim uticajem, ili bolje rečeno pod direktnom kontrolom državne

vlasti, odnosno političkih partija koji su sačinjavali parlamentarnu većinu (u ono vreme Socijaldemokratski savez, Savez reformskih snaga i Socijalistička partija Makedonije, sve tri partije su u suštini proizašle iz bivšeg Saveza komunista Makedonije). Nove političke snage, s jedne strane, i potreba građana da preko štampanih sredstava masovnog komuniciranja budu šire obaveštavani, da novine adekvatnije izražavaju pojave, struje i tendencije u procesu javnog mnjenja, s druge strane, su zahtevale pojavu novih dnevnih novine. I naravno to se i desilo. Pojavili su se najpre dnevni listovi "Dnevnik" i "Makedonija danas", zatim "Jutarnji list" i "Vest" (na makedonskom jeziku) kao i "Fakti" ("Činjenice") na albanskom jeziku.

Desila se i jedna bitna novina u ceni listova. Dok su na tržištu bili samo "Nova Makedonija" i "Večer", njihova cena je iznosila ondasnjih 30 makedonskih denara (oko jedne nemačke marke), a kad su nove novine stigle na tržištu one su se prodavale po svega 10 denara (dakle tri puta jeftinije). Tada su i "starije" novine spustile svoju cenu. Na tržištu je nastala prava drama: od onog ukupnog tiraža koji je iznosio oko 50.000 primeraka na dan, ta je brojka stigla i do 180.000, a za vreme vanrednih izdanja i vikendima (kada je objavljivani program radiotelevizijskih stanica, koji su se u međuvremenu pojavile na medijskom tržištu, kao i posebni prilozi sa autorskim, istraživačko - analitičkim prilozi) tiraž je dostizao i do 200.000 primeraka.

Šta su donosile promene

Tokom 2002. godine desila se drama u sistemu "Nova Makedonija". Dok je tekla izborna kampanja za parlamentarne izbore (u vremenu od početka avgusta do 15. septembra 2002. godine) "Nova Makedonija" i "Večer" su se otvoreno, navijački, van svih profesionalnih kriterija (mada su se finansirali najviše iz državnog budžeta, što će reći od novca svih građana države) stavili na stranu ondašnjih vladajućih stranaka (VMRO - DPMNE i Liberalne partija), odnosno "Fljaka" na strani Demokratske partije Albanaca, koja je bila vladin koalicioni partner. Krajem kampanje, preduzeće "Nova Makedonija" je privatizovano, kako se kasnije pokazalo na nezakonit način. Poništenje prvatizacije je uticalo da "Nova Makedonija" upadne u ogromne finasijske teškoće. Dnevne novine su spale u pravom smislu "na dva slova": Izlazili su i izlaze na ukupno 4 stranice i nisu uopšte konkurentne na tržištu (niti su građani očekivali da preko njih budu informisani). To se desilo i sa "Birlikom" i "Fljakom". Agonija ovih novina se nastavlja i tokom marta ove godine, a najverovatnije će one sasvim nestati.

U međuvremenu, tri najuticanije dnevne novine na makedonskom jeziku ("Dnevnik", "Jutarnji list" i "Vest") su počeli pregovore sa jednim nemačkim vlasnikom

koji bi ih otkupio u paketu. Tako, van ovog novog "sistema" bi ostala jedino "Makedonija danas", koja mada je kvalitetna novina, slabo prolazi na tržištu, ima mali tiraž i njen uticaj u društvu je više nego ograničen. Informacije govore da je proces otkupljivanja triju najuticajnijih novina već u završnoj fazi. To je, svakako, za tržište ukupne odnose sasvim normalno stanje, ali ako se izbliza pogleda ono što dolazi, postavljaju se par pitanja.

Hoće li se, u tim novim uslovima (jedan gazda za sve tri novine), gde će i odnosi u oglašavanju preko dnevnih novina biti kontrolisani sa jednog mesta, možda ponoviti stanje kada je na tržištu bila samo kuća "Nova Makedonija"?! Tačno je, kako se informiše, da je novi gazda formulisao opšte uslove rada u redakcijama kao demokratske (poštovanje ljudskih prava, tačnost i objektivnost u informisanju, odsustvo uticaja političkih centara moći, forsiranje novinarskog profesionalizma), ali i medijski analitičari i intelektualci, pa i građani (čitaoci) strahuju od ponavljanje ili bolje rečeno - prakticanja nekog oblika "monopolističkog" položaja i informisanja, što iz toga proizlazi.

Pravni uslovi i procedure za pojavljivanje novih dnevnih listova u Republici Makedoniji su vrlo jednostavni i tu nema nikakvih problema. Ali, ipak, teško je verovati da će se pojaviti novi kapital za dnevne novine, bar za nekoliko godina. Treba reći da je stanje u društvu što se tiče ekonomskih uslova i životnog standarda građana izuzetno loše. Velika stopa je nezaposlenosti i odsustvo privrednih investicija, tako da je teško očekivati da bi se kapital usmerio ka ulaganju u ovaj deo medijskog sistema. Možda je budućnost bolja od ovakve procene, ali sa velikim stepenom izvesnosti se može tvrditi da će na tržištu dnevnih informativno - političkih novina nastati proces stagnacije, verovatno i regresiranje. A to i nije najkorisnije u društvu gde su procesi demokratizacije i dalje nestabilni i gde je evidentno da centri ekonomske i političke moći imaju veliki uticaj na kvalitet i profesionalizam u radu štampanih mas-medija.